

„felszabadult próza”

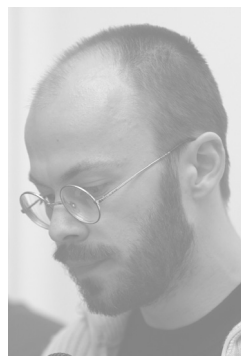
Hívószavak Cserna-Szabó András novellisztikájához¹

„Csipesz, kísérd fel ezt a fiatalembert a lakásáig, mert még új lakó és egy kicsit eltévedt, és éreztem, hogy árad ki az ajtón a kelkáposzta-főzelék halálos illata, a macska meg azt válaszolta a néninek, hogy természetesen, aztán az egyemeletnyi lépcső alatt elmesélte, hogy ők a nénival a kelkáposzta illatán élnek (...) meg hogy jó, ha tudom, hogy a macskák világtársadalmának legnagyobb vallása a Kelkáposzta Illat Egyháza, és ő is ehhez az ekléziához tartozik, én meg annyira meg voltam lepődve, mert hát nem mindennap dumál az ember egy macskával, hogy bevallottam neki, református vagyok (...), de egyben a vallásszabadság híve (...), de Csipesz nem hagyta, hogy végigmondjam, mert rögtön a lényegre tért, hogy ő tudja, hogy író vagyok, mire szerénykedni kezdtem, hogy hát én csak úgy írogatok, nem vagyok én igazi író, mire Csipesz azt mondta, hogy ők, ott a gyülekezetben nagyon szeretik az írásaimat, szinte falják a novelláimat” (92.)

¹ A jelen tanulmány 2009 májusában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett JAK Tanulmányi Napokon hangzott el előadás formájában.

A fenti részletből nemcsak a kelkáposzta átható illata csap meg bennünket, hanem a Cserna-Szabó András-történetek jellegzetes atmoszférája is. Úgy gondolom, e rövid idézetben benne van minden, ami az immár hat kötetet maga mögött tudó szerző történeteire általánosan jellemző. Az alaphelyzet meglehetősen bizarr, nem nélkülözi a fantasztikumot, a párbeszéd tematizálja a gasztronómiát, a vallást és magát az írást, az irodalmat is, van benne humor, szellemesség, stílusa kiválóan érzékelteti az előbeszéd lendületét. Hozzátehetjük még, hogy egy ciklikusan szerkesztett, mondathatárok nélkül hömpölygő monológrról van szó, melyben utalások találhatók a kötet (*Levin körút*) más írásaira és a magyar illetve világirodalom szövegeire is.

Az ilyen jellegű „mintavételek” persze mindig egyszerűsítenek, mivel az ismétlődő, konstans elemekre fókuszálnak, és kevésbé foglalkoznak az – egyébként ugyanannyira fontos – eltérésekkel és kivételekkel; nagyobb szövegcsoportokkal operálnak, elhanyagolva a konkrét művek nyelvi és poétikai megformáltságának egyedi vonásait. Mindezekkel tisztában vagyok, mégis, vállalva a kockázatot, a hagyományos, kronologikusan haladó pályakép vagy a személyes kommentárokkal kísért kritikátörténeti áttekintés helyett egy inter- vagy hipertextuális logikát követő olvasónapló (ez régi mániám) kulcsfogalmi, *hívószavai* mentén haladva kísérek meg összegző jellemzést adni Cserna-Szabó András prózaművészetéről. Ezeket a hívószavakat tekinthetjük akár linkeknek is, melyekre ha „rákattintunk”, a szerző történeteinek szöveghelei ugranak elő. Ez utal már arra is, hogy nem lineárisan fogok haladni, hanem keresztül-kasul a szövege-

2 *Fél négy* (1998) = FN, *Fél hét* (2001) = FH, *Félelem és részketés Nagyhályogon* (2003) = FRN, *Levin körút* (2004) = LK, *Jaj a legyőzötteknek* (társ szerző: Darida Benedek, 2007) = JAL, *Puszibolt* (2008) = PB.

ken és a köteteken; ami viszont nem jelenti azt, hogy ne reflektálnék azokra a hangsúlyeltolódásokra és árnyalódásokra, melyek csak a megjelenés sorrendjét szem előtt tartó olvasás eredményeként rajzolódhatnak ki.

Jelen pillanatban, a szerző eddig megjelent munkái alapján², a következő hívószavakat tartom nélkülözhetetlenek Cserna-Szabó András prózáját jellemző: *Novella/ciklus, Gasztronómia, Filozófia, Populáris, Humor.*

Novella/ciklus

Cserna-Szabó András a kísérletező kedvű rövidpróza-szerzők közé tartozik. Műveiben a kultúra és az irodalom legkülönbözőbb rétegeihez tartozó hagyományokból merít ösztönzést, s novellái a történet-szövevény módját, a narratív szövevény jellegét és témavilágukat tekintve is változatosak. Ez leginkább az első két kötetben és a *Levin körút*-ban jut érvényre, legkevésbé pedig a *Puszibolt*-ban. Példaként a *Levint* emelném ki: a kötetben olvashatunk mese-paródiát, Kafka-újraírás, csipkelődő hangú olvasónaplót a Krúdy-olvasás nehézségeiről, horrorisztikus eseményről beszámoló riportot, sci-fi-elemekkel tarkított ismeretterjesztő cikket, szertelenül kanyargó asztali monológot, történelmi személyeket és eseményeket szarkasztikusan kiforgató novellát, dicsőnek induló majd requiembe torkolló szöveget a törlőrongyról, eszmefuttatást az ízek és olvasmányok harmóniájáról vagy a tévékrimik és a vacsorázás kapcsolatáról stb.

Amennyiben a tematikus széttagolás helyett most a szövegek szerkezeti felépítésében érvényesülő sajátosságokra és bizonyos ismétlődő narratív megoldásokra összpontosítunk, elkülöníthetünk, a teljességre törekvő igénye nélkül, néhány novellatípust a Cserna-Szabó szövegüniverzumon belül. Elsőként az *önreflexív novellát* említeném: az *Egy nő azonosítása* (FN) vagy a *Küklopszhasú és Mákkirálynő* (FH) még ma is őrzik azt a frissességet, lendületet és felszabadult mesélőkedvet, amit a kritika az első két kötet megjelenése után olyan gyorsan üdvözölt a szerző írásműveiben. Ugyanez elmondható a *beszélyeszerű, szövegváltásokkal vagy elbeszélői kommentárokkal tarkított áradó monológokról* is (*A legnagyobb szentesi barokk metafizikus költő, A Kelkáposzta Illat Egyháza, a Puszibolt 22. számú története*), melyek az előzőkkel együtt a szerző legsikerültebb darabjainak tekinthetők. Nem mondható el viszont az olyan hosszabb, már-már *kisregényre nyújtózó* elbeszélésekről, mint a *Taurus-köd*, ami túlríttnak és vontatottnak hat. Mintha a szerző is belátta volna, hogy ez a narratív forma nem kézhez álló a számára: a második kötet után többet már nem kísérletezett vele, s maradt a feszesebbre húzott, rövidebb történeteknél. Ugyancsak jellemző Cserna-Szabóra az *esszénovella*, amire leginkább a *Levin körút*-ban találunk sikerült példákat (*a 8 és fél legjobb dolog, amit magyar ember evés közben csinál*).

Jóllehet Cserna-Szabó András műfaja egyértelműen a novella és az esszé, már első kötetétől fogva megfigyelhetők nála a nagyobb kompozíciós egységekben – ciklusban, füzérben, tematikus elbeszélés-gyűjteményben – való gondolkodás bizonyos jelei. Az első két könyvében ez még csak óvatos tapogatózás inkább, mintsem egy kísérletező írói poétika markáns szövegténye. A *Fél* négyben ismétlődő motívumok (nevek, szófordulatok) és az *Esti Kornélt* idéző ciklusba-rendezés (*Kevab, Liza és a mágikus meggyomag*), a *Fél* hétben pedig egy vándorló szereplő (Paracelsusz) révén jönnek létre a novellánakon átívelő, a széttartást valamelyest mérséklő tematikus átkötések és áthajlások. Ezek azonban még nem vezetnek termékeny műfaji labilitáshoz.

A *Félelem és reszketés Nagyhályogon* már egy újabb lépést jelent az integratív(abb) kötetépítés megkezdett útján. A történetek összetartozásának érzését nagyban meghatározza a címben is jelzett közös cselekménytér: egy fiktív, ugyanakkor nem minden referenciától mentes falu, Nagyhályog. Ez utóbbi sajátosságok megerősítésében fontos szerepe van a könyv végén található *Jegyzeteknek*, melyek a település földrajzi, történelmi, szociológiai és néprajzi vonatkozásait adatolják, így igyekezvén megteremteni a dokumentumszerűség illúzióját. A tizenöt novella szereplői baráti vagy rokoni kapcsolatban vannak egymással, ezért egy-egy figura több történetben is felbukkan, hol főhősként, hol epizód szereplőként, hol csak az említés szintjén. Az életsorsok érintkeznek, kereszteződnek, továbbbíródnak. Ennek a balzaci és a mikszáthi (*A jó palócok*) világépítkezésre egyaránt hajazó eljárásnak köszönhetően átjárók nyílnak egyik novellából a másikba, s végeredményként pedig betekintést nyerünk a képzeletbeli alföldi falu részben lehangoló, részben derűs, nemesgyászra viszont bizarr vagy egyenesen fantasztikus eseményekkel teli mindennapjaiba.

A *Puszibolt* megy el a legtovább a regénnyé válás útján, anélkül, hogy az egymással összefüggő történetek valóban regénnyé érnének össze. A cselekménytér ebben az esetben is közös, de itt már több visszatérő, önálló történet(ekkel) rendelkező szereplő sorsa keresztezi egymást. Az előre- és visszautalások kidolgozottabbak. A sztorik egymásra való utaltságát erősíti továbbá a belső címek hiánya (a könyv számozott „fejezeteket” tartalmaz), valamint a „puszibolt” kifejezés ismétlődése is a könyv különböző helyein (12., 129., 151., 260.). Mindezek ellenére, ahogy utaltam már rá, mégsem mondanám regénynek Cserna-Szabó András legutóbbi kötetét. Fejezetek egy városka történetéből – talán ezzel az alcímmel tudnám leginkább jellemezni a könyv műfaji kétarcúságát. Nem olyan sűrűn szőtt a fejezetek közti motívumháló, s nincs központi cselekményszál sem, amely maga köré rendezné a rövidebb epizódokat. Az egyes „fejezetek” felvontatják a hely jellegzetes figuráit (nem egy portrészzerű felütéssel indul), viszont kevés köztük az olyan szereplő, akiről az egyes történetekben elszórt információk alapján összeállítható lenne egy viszonylag kerek élettörténet. Kivéteklént említhető a 11. majd a 22. „fejezetben”

felbukkanó Kifor Dániel. A legnagyobb eséllyel Badar Anna pályázhatna a főszereplői posztra, ő az, aki alkalmi narrátorként és mások által különféleképpen reflektált szereplőként számos történetben jelenik meg, többek között a 3. és az utolsó előtti, 26. „fejezetben” is, aminek köszönhetően egyfajta keretező funkciót is betölt. Mégis, töredékes a róla kialakítható portré, életének több lényegesnek tetsző mozzanata marad homályban (az sem kizárt, hogy a továbbírás lehetőségét hordozó szándékolt „elvarratlanság” esete forog fenn).

De nemcsak az adott kötetben szereplő történetek között igyekszik Cserna-Szabó átjárókat nyitni. Felfigyelhetünk a köteteken átívelő intertextuális utalásokra is. Ilyennek tekinthető mindjárt az első két (sőt három: *félelem*) gyűjtemény egymásra rímelő címe, illetve az is, hogy mindkét könyv egy önreflexív-metanarratív szöveggel nyit (ugyanaz elmondható a *Pusziboltról* is). A *Levin körút* egyik esszéjében az ún. karkai macskajaj meghatározó élményei közt említődik a „félelem és a reszketés” (128.). A Kierkegaard- és Thomson-allúzió az egy évvel korábbi (2003) novelláskötetet vonja szövegekői párbeszédbe, s ugyancsak erre a könyvre utal vissza a *Puszibolt* 27. számú története, amely, meglehetősen gúnyos hangot ütve meg, összefoglalja a *Keménykalap és krumpliorr* című novella szüzességét (252.). A kapcsolódások olykor áttételesebbek: a bolgár kalauz történetét újraíró *Kilencedik fejezet* (FH) a *Kevab, Liza és a mágikus meggy* (FN) nyolc történetből álló, „estikornélosan” inszenírozott ciklusának a folytatásaként is olvasható, legalábbis, ha a számszerű egymásra következő logikáját vesszük alapul. S végezetül megjegyezhető még, hogy bizonyos helyszínek (kocsma, presszó, lángossütő) és tárgyak (Szokol-rádió) ismétlődése is hozzájárul ahhoz, hogy az éppen újnak számító novellát olvasva úgy érezzük: a korábbi kötetek történeteiből már ismert vagy legalábbis azokra nagyon is emlékeztető világban járunk.

Gasztronómia

A *Fél négyben* még kevés az olyan novella, ahol az ételek és az evés érdemibb jelentésképző funkciót nyerne. Inkább csak a történeteket élénkítő elemként bukkan fel itt-ott néhány gasztronómiai motívum. A legemlékezetesebb az a hatalmas abált szalonna, amelyik a főhős, Végh János álmában megjósolja Szentés végét (*Apokalipszis, most*). A világvégére való utalás, stílusosan, a kötet utolsó novellájában is felbukkan, s újfent az étkezés fogalomköréhez kapcsolódik: G., a gasztroguru (aki egy gasztronómiai folyóirat tekintélyes szerkesztője) „precíz forrásokra” hivatkozva jelenti ki unokaöccsének: „Az a nagy bűdös helyzet, apikám, hogy ma van a világvége.” (186.)

A *Fél hétben* már valamelyest megszaporodnak a kulináris témájú elbeszélések, melyekben az evés, az ízek és az illatok szorosan kötődnek az erotikához. Ez is jelzi a szerző fokozott érdeklődését a – magyar irodalomban még mindig tabunak számító – test működése

és funkciói iránt. A gasztronómia és erotika összekapcsolása nemegyszer bizarr vagy abszurd hatáseffektushoz vezet, mely nem nélkülözi az obszcenitás elemeit sem. A kötet egyik legjobb novellája, a *Mentafagyalt* főszereplőjének annyira elvette a szerelem az eszét, hogy játékosul, csomagolással együtt falja sorra a Kinder-tojásokat, lángoló arcát pedig fagyott, félkész pacalokkal és előpanírozott csirkemellekkel próbálja hűteni (67.). Sajátos logikával jut végül arra az elhatározásra, hogy érzéseinek mélységét azzal fogja bizonyítani, hogy amennyire csak tudja, megalázza szíve hölgyét. Ennek érdekében, hogy minél kiábrándítóbb és visszatetszőbb legyen, hónalját záptojással, haját pedig disznózsírral keni be. (71.) Az áhított randevú végül nem számításainak megfelelően alakul, a meglepő zárlatból viszont megértjük, miért is történt említés a történet elején egy angol kannibál szörnyű tetteit ecsetelő cikkről... A *Taurus* ködben egy családját pornoregények írásából eltartó tollnok osztja meg velünk gondolatait a vagina ízének változásairól. Arról elmélkedik többek között, hogy „annak idején milyen sokízűek voltak a puncik, például meggylekvár ízűek, vagy a sóskára emlékeztetőek, babérlevél zamatiúk, ecetesek, őszibarackosak, birsalmásak, borsosak, vajízűek és lecsósak”, a Nagy Hőség beállta után azonban megszűnt ez az íz kavalkád, és mindegyik az „elharapott almamag ízéhez” vált hasonlatossá (21.). (Feltétlenül ide kíváncozik a *Levin körút* egyik esszéjének megállapítása: „a barack íze és illata ugyanis a női mellhez hasonlatos” 23.) Bár nem kötődik az erotikához, azért nem hagyható említés nélkül Paracelsus és a bányászok közös kocsmái zabálásának epizódja sem: a zsíros füstölt csülkök párája, a fogak közt elropanó borsszemek hangjától kísért önfeléd, borgőzös csámcsogás (*Trockij csontja*). Csoda, hogy nem üt át zsír a mondatok helyén.

Gasztronómia és erotika összekapcsolódását figyelhetjük meg a *Félelem és reszketés* egyik novellájában is (Nyolcadik). Ebben egy leszbikus párról van szó, amelynek egyik tagja szeretkezés közben eszik, s „a kéj legmagasabb tornyába felérve beleszipant a kólás pohárból kikandikáló szívószálba.” (107.) A nyögésekben és kéjes sóhajokban egyaránt benne van az étel, az evés és a szeretkezés gyönyöre. A test e kétfajta élvezetének összetartozását az is hangsúlyossá teszi, hogy az idézett esetben orális kielégítésről és kielégülésről van szó: „Bözse, miután elhajította a fogpiszkálót, rögvest nekiállt, hogy nyelvével a Naszály tetejére röpítse Irént.” (uo.) A *Puszibolt*ban visszaszorul a gasztronómiai tematika, s csak egy-egy hasonlatban köszön vissza: „Olyan az asszony, mint a tej. Selymes, édes és ártatlan szórakozásnak tűnik, aztán se szó, se beszéd megsavanyodik, és úgy megfosat, hogy a lelked a porceláncsészére fröcsöl.” (46.)

Az eddigi példák csak előjátéknak, „gasztropettingnek” (LK: 33.) tekinthetők; az ezirányú kezdeményezések az alcíme szerint „hasnovellákat” és „gasztroesszéket” tartalmazó *Levin körútban* (2004) teljesebben ki a maguk műfaji és stílusbeli sokszínűségében. A magyar irodalmi gasztronómia legszórakoztatóbb és legszínesebb köny-

3 *Friss irodalmi hú-
sok. 24 fiatal ma-
gyar író válogatott
irodalmi falatkái.*
Szerkesztette:
Cserna-Szabó And-
rás. Budapest, Pallas
Stúdió, 2001.

véről van szó, mely véleményem szerint a legkiegyensúlyozottabb a Cserna-Szabó-kötetek között. Cselekményesség és a fogalmiság összehatásából születnek ezek az egymással tematikailag rokon szövegek, a szerző tehát kombinálja az elbeszélés és a komolykodó értekezés szövegformáló eljárásait. Újdonsága, hogy az ételek és az evés nyelvi (narratív és értekező) reprezentációja képi elemekkel egészül ki. Az ételkészítés folyamatát és az asztali örömeket megörökítő fotókon kívül találunk itt könyvillusztrációkat, koridézó hirdetések, reklámplakátokat, étlapokat, karikatúrát, graffitit, gyerekrajzot. A fényképek többsége az étkezés jellegzetes helyeit és társasági alkalmait mutatja be: éttermek, kivilágított kávéházak, családi hangulatú kiskocsmák, zsúfolt ebédlők, füstös klubhelyiségek, puritán kempingasztalok, szocreál büfépultok; nagy lakomák, ebéd utáni ejtőzések, söröző, borozó, pálinkázó férfiak, uzsonnázó rokonság, bográcsos baráti összejövetelek. Egy irodalmi képeskönyvről van tehát szó, ahol is a képek a szövegekben megjelenített (döntő részt már egy múltbeli) világ atmoszféráját hivatottak még érzékletesebbé tenni, vagy szerepük bizonyos referenciális utalások (személyek, épületek, tárgyak) vizualizációjában ragadható meg. Az esetek többségében alárendelődnek a szövegnek, kivételt képez a kötet és az eddigi életmű leginkább önéletrajzi elbeszélése, a *Kis bolgár gasztronómia*, ahol is a családi fotóalbum egymást követő darabjai történetképző erőre tesznek szert: rövid képleírások egymásutánjából egy töredékes emlékezés-narratíva alakul ki, melyben jól megfér egymással nosztalgia és irónia.

A szerző egy fejezetben körbejárja a másnaposság problematikáját is; a téma láthatólag tovább dolgozott benne, hisz három évvel a *Levin körút* után egy egész könyvet szentelt neki. A Darida Benedekkel közösen írt *Jaj a legyőzötteknek* (2007) a receptgyűjtemény, a szellemes irodalmi esszé és a kultúrtörténeti áttekintést ígérő képes olvasókönyv sajátos ötvözete. A legkülönfélébb idézetekkel és utalásokkal ironikusan játszó, (szó szerint és átvitt értelemben is) színes és szórakoztató olvasmány, mely írói életrajzok, életművek és szövegek „katzenjammerológiai” újraírásában, parafrázálásában és szándékolt túlértelmezésében érdekelt. Az áltudományos értekezés stílusa a szlenges és vulgáris elemeket is magába foglaló könnyed társalgás irodalmi imitációjának jegyében alakul. Jellegadó eljárásai a túlzás és a sarkítás.

Végezetül említést kell még tenni a *Friss irodalmi hússok* című kiadványról, melyet Cserna-Szabó szerkesztőként jegyez.³ A könyv 24 fiatal magyar író évessel és étkekkel kapcsolatos novelláját tartalmazza. Az utószóban azt olvassuk – az akkor éppen a Magyar Konyhának is dolgozó – szerzőnk tollából, hogy a felkérésre készült novellákkal a magyar irodalomban „értékes múlttal rendelkező gasztronómiai prózának” kívántak friss lendületet adni, mivel úgy tapasztalták, hogy a közelmúltban kevés ilyen tárgyú elbeszélés jelent meg. Ma hozzátehetjük, hogy a műfaj az azóta eltelt nyolc évben új színekkel és

ízekkel gazdagodott, elsősorban épp Cserna-Szabó András „hasnovelláinak” köszönhetően.

Filozófia

A filozófia szintén visszatérő, minden kötetben fel-felbukkanó referenciapontja a Cserna-Szabó-novellisztikának. A szerző ismert (Püthagorasz, Ficino, Spinoza, Kant, Kierkegaard) vagy fiktív filozófusok alakját, műveik címét, magvas gondolataikat idézi meg nem egy történetben; teszi ezt általában finoman ironikus vagy szarkasztikus hangnemben. A filozófia nevetségessé tételének⁴ különböző eljárásait figyelhetjük meg nála: 1. A bölcseleti regisztert nyíltan gúnyoló és fitymáló mondatok beiktatása: „a bölcslőhad elég kuszafejű népség” (PB: 5.), „ez mind afféle filozófus-hablaty, kába süketelés, fittyfütty. Se füle, se farka.” PB:10.). 2. Ismert filozófiai tételek parodisztikus átfogalmazása: „Ugyan, öreg, csak egyetlen komoly filozófiai kérdés van, a pina” (PB: 20.). 3. Filozófiai szövegrészeket bizarr rekontextualizációja: a *Juliska és Jancsi* (FRN) véres és meghökkentő eseménysorát ökeresztény szerzők (főként Origenész) műveiből vett idézetek ellenpontozzák. Az irodalmi „lejáratás” eszközei mellett meg kell még említeni a familiarizáció azon eljárásait, amelyek révén egy-egy filozófus alakja vagy gondolatrendszere közelebb kerül a hétköznapok világához. Példaként lehet említeni a JAL és a LK azon fejezeteit, amelyekben antik bölcselek evéssel vagy ivással kapcsolatos gondolatai idéződnek meg, illetve a *Mentafagylalt* zárójelenetét, ahol a feltámadt Marsilio Ficino egy kedélyes baráti borozás keretében számol be a történet megdőbbszent főszereplőjének, Bandinak az őt ért megpróbáltatásokról.

Populáris

Cserna-Szabó András minden kötetében találunk legalább egy (de inkább több) olyan novellát, amely a populáris irodalom egy-egy műfaját, művét, szerzőjét vagy szereplőjét idézi meg – egy alludáló hasonlat vagy pedig parodikus rájátszás segítségével. Leggyakrabban célbavett műfajok a krimi, a horror és a sci-fi.

Az *Elbitangolt, kuruc egy szív* a bűnügyi szűzsé elemeit használja fel (FN), s ugyanezt az eljárást figyelhetjük meg a *Puszibolt* több történetében is (eltűnés, csempészés, rejtélyes halálesetek, kihallgatás, nyomozás). A detektívtörténet hagyománya olykor beágyazott cselekményvázlatként köszön vissza a történetekben. A *Cirkuszhercegnő* elbeszélője imígyen minősíti írogató nagybátyja regénytervét: „Béla bácsi, ez olyan agatakrisztis. Vigyázz, nehogy a hajón meggyilkoljanak valakit, nehogy azután feltűnjön a sok firkász között egy öreg szatyor, esetleg egy belga balfasz...” (FN: 43.) A műfaj atyja, E. A. Poe is megkapja, ami neki jár: a *Puszibolt* egyik, éppen öngyilkosságra készülő szereplője nem akármilyen fiktív halálnemet eszel ki a

4 Ez viszont nem zárja ki, hogy a szövegek filozófiai vonatkozásait esetleg komolyan vegyűk. VÁRI György a *Fél hétről* írott kritikájában szerzőnk idő- és történelembölcseleti elképzeléseiről is értekezik: <http://www.korunk.org/korunk/?q=node/8&ev=2002&honap=9&cikk=7008>

számára, hogy a valódi, az író zsenijéhez méltatlan halál emlékét valamelyest feledtesse: Poe „Kempelen sakkjépevel játszik, a Törökkel, leleplezi a csalást, vagyishogy valaki rejtőzik a szerkezetben, ezért a vállalkozó, aki az automatát a matematikus fiától megvette, s most jó pénzért keresztül hurcolja a világon – megöli a poétát. Elteszi láb alól, majd hajóra száll, hogy a költő hulláját a gépben csempéssze ki Amerikából. Azután egy holdvilágos éjjel Európa felé, titokban az óceánba hajítja Poe élettelen porhüvelyét.” (20.) Kár, hogy ezt a történetet Cserna-Szabó, az ellőtt poénok miatt, már nem írhatja meg...

A *Levin-körút* egyik fejtegetésében az ételkészítés és – fogyasztás illetve a krimifilmek nézése közti mélyebb összefüggésekről olvashatunk: „(...) az étkezés az emberi élet egyik jelentős izgalmi állapot. Valami, amitől elválaszthatatlan a brutalitás. Mert amit ma megeszünk, azt tegnap meg kellett ölnünk, legalábbis az esetek túlnyomó részében. Nincs is szebb annál, mint hurkazabálás közben azt figyelni, vajon elkapja-e Derrick felügyelő a menekülő halálosztót. És a gyilkos mindig mi magunk vagyunk. Mi, akik ölnünk, hogy ehesünk.” (25.) A *Fejvadászokban* a főszereplőn keresztül a Drakula-mítoszt a Ceausescu házaspár kivégzését rögzítő filmfelvétellel kapcsolja össze a szerző (FN), s a vámpírtörténetekre játszik rá a *Valami a hagymás vérről* című, magát újságcikknek álcázó gyomornovellában is (LK). A három novellában is megjelenő kannibalizmus témája ugyancsak az irodalmi és a filmes horror-narratívák undorkeltő jeleit idézi fel (*Mentafagyalt, Világvelő, Medve feletti medve esete a malcpecsenyével*). A földet megszálló idegenek és az útutazás toposzait vonja ironikus játékba a *Taurus-köd* (FH), a *Smafu* (FH) és a *Kék Hold* (FRN) című elbeszélésekben.

Szólni kell még a zsánerfilmek világát felvillantó utalásokról. Ezek általában dekoratív, poénnak szánt hasonlatok. Például: „Mint egy James Bond-filmben, rúgások, ütések sorozata, közben Mari M. elsírja magát.” (*Kezab, Liza és a mágikus meggyamag*, FN: 145.) „(...) olyan csend volt, hogy harapni lehetett volna, akár egy western-filmben” (*Taurus köd*, FH: 25.). Előfordul azonban olyan eset is, amikor szorosabban kapcsolódnak a novella cselekményéhez. Így van ez az inváziós sci-fik kozmikus szereplőgárdáját felvonultató *Hús? Csont!* című novellában, melynek főhőse, Vendel „úgy érezte, mintha a kertből rögtön az X-aktákba lépett volna.” (FRN: 63.)

A populáris irodalom szövegei olykor a szereplők jellemzését szolgáló ikonikus vagy indexikus jelekként funkcionálnak. Az *I. M. P. S.* című novella főszereplője a következőképpen rajzolja meg harmadik felesége portréját: „Sokszor hamuzott a szőnyegre, Chandlert többre tartotta Agatha Christie-nél, és gyűlölte a házimunkát.” (FRN:183.) Harang Iván középiskolai tanár szintén Chandler-rajongó, van egy betanult szerepjátékuk a kocsmárosnéval, amikor is ő alakítja Philip Marlowe-t, a hölgy pedig az öreg tábornokot. Olyannyira szereti az amerikai krimiszerző regényeit, hogy miután meghal, kedvencével, a *Hosszú álmom* egy példányával temetik el (PB: 129.).

Humor

Szórakoztató, mulatságos, szellemes, olvasmányos, könnyed – gyakran elhangzó jelzők Cserna-Szabó András novellisztikájával kapcsolatban. Természetesen nem véletlenül, hisz egy olyan elbeszélővel van dolgunk, akinek kiváló humorérzéke van, s aki történeteivel mindeneke előtt szórakoztatni, mulattatni akar – azaz: meg akarja nevetetni a képzelte vagy valós⁵ közönségét. Milyen ez a humor és miből táplálkozik? Mindeneke előtt azt kell megjegyezni, hogy sokszínű, többféle írói fogás érdekelt a nevetés kiváltásában. Ha mégis sarkítani kell, akkor azt lehet mondani, hogy nem a finomkodó élce vagy a szellemes kétértelműség a Cserna-Szabó-féle humor védjegye, hanem inkább a vaskos szókimondás, az altesti komikummal (testnedvek, váladékok, nemi szervek) összefüggő vulgárizmusok célzott használata. Ez utóbbi eljárás gyakran összekapcsolódik stílustöréssel: elsősorban a fennkölt és az alantás, a választékos és a szlenges ill. vulgáris kifejezőmód közötti hirtelen váltások csálnak mosolyt az olvasó arcára. A komikus hatáskeltés további eszközei a hol ötletes, hol viszont fárasztó szójátékok, valamint az olvasóval való összekacsintást szolgáló utalások, amelyek korabeli reklámokra és slágerekre, illetve klasszikus irodalmi művekre vonatkoznak. S nem feledkezhetünk meg a bizarr vagy egyenesen abszurd helyzetekről és a fantasztikus fordulatakról sem (megelevenedő superman, repülő disznó, beszélő sárkány stb.). Ez utóbbinak nem ártana a későbbiekben egy önálló „hívószót” szentelni.

5 KÁLMÁN C. György szerint a Cserna-Szabó-szövegek stílusbeli megformálásába beletájtászik az írói felolvasások gyakorlata. A szerző tekintettel van a novellák majdani, hangos felolvasására, s ezért azon igyekszik, hogy mindvégig ébren tartsa az elképzelt hallgatóság (tehát nem feltétlenül az olvasó) figyelmét. Erre szolgál a nevetés kiváltásában érdekelt „apró petárdák” – viccek, poének, rájátszások, meredek stílusváltások – alkalmazása. *A népmesélő.* Alföld 2002/7, 100-104.

Handiwork, 2006, Installáció, 200 x 550 x 590 cm, Prága

Fotó: Ravasz Marián

